

OGLINDIRILE LUI SAUDEK

RADU STĂNESE

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

radu.stanese@ulbsibiu.ro

Title: “Saudek’s Mirrors”

Abstract: Jan Saudek’s photographic work is crossed by a series of leitmotifs identified and dissected by the scalpel of the critics, although the most recurring of them seems to have been neglected: mirroring, in the form of reflection and juxtaposition. This stylistic effect has consequences which often exceed his creation, being visible even in the photographs of his disciple Sára Saudková. Affected by the atrocities of the war, unrecognized as an artist by the Czechoslovak communist regime and deprived of the understanding of his ex-wives and children, he remains true to his visions, fighting the kitsch that always haunted him. Paradoxically, in the self-critical sincerity of the octogenarian Jan Saudek, the recognition of his artistic value is obviously mirrored.

Keywords: *sequential photography; daguerreotype; nude; eroticism; self-portrait; kitsch; Jan Saudek;*

Introducere

Pentru cei care se întreabă cine este Jan Saudek, răspunsul poate fi surprinzător: un fotograf ceh celebru, de vreme ce opera sa este deținută de instituții precum The Metropolitan Museum of Art, New York; Art Institute of Chicago, Chicago; Boston Museum of Fine Arts, Boston; Musée Paul Getty, Los Angeles; International Museum of Photography at George Eastman House, Rochester; Bibliothèque Nationale Musée d’Art Moderne de la Ville de Paris și Centre Georges Pompidou, Paris; Musée Nicéphore Niépce, Chalon-sur-Saône; National Gallery of Victoria, Melbourne, Melbourne; National Gallery of Australia, Canberra, Canberra; Museum Ludwig, Köln; Photo Art, Basel; Moravian Gallery, Brno. La toate aceste colecții se adaugă peste patru sute de expoziții personale, multe dintre ele fiind organizate fără înștiințarea sau participarea sa¹.

Ajuns octogenar, el susține că nu are nevoie de publicitate și nici de favoarea vreunei instanțe; deși este în mod evident unul dintre cele mai bune exporturi ale Republicii Cehe, el rămâne misterios și, pentru mulți, cel puțin incomod. Încercarea de a înțelege semnificația lui Jan Saudek necesită cercetarea lui precum arheologul la săpătură, luând straturile de dovezi cu o mistrie, încercând separarea mitului de zvon, a adevărului de ficțiune, a minciunilor aparent chele de adevărurile condiționate spuse pe jumătate - toate sunt delicat stratificate și, bineînțeles, toate fac parte din joc. Viața lui Jan Saudek se citește ca un roman kafkian, cu o apăsare sufletească nedefinită, întreruptă doar de momentele unor stranii satisfacții. Cum este înțeles Jan Saudek? „Sunt înțeles greșit, absolut! Oamenii cred că mă cunosc,

¹ Jan Saudek, *Jan Saudek. Photographs 1987-1997*, Benedikt Taschen Verlag, Köln, Lisboa, London, New York, Paris, Tokyo, 1997, p.6..

dar mă consideră «tipul care fotografiază femei grase». Fac tot felul de poze, dar piața dictează modul în care sunt văzute – e nevoie de tipuri speciale de femeie... Am ghinion, cred, dar este mai bine să fii recunoscut ca un ciudat, decât să nu fii recunoscut deloc.”²

Jocul oglinzilor subiective

Opera sa fotografică este străbătută de numeroase lătmotive identificate și disecate de bisturiul criticilor, deși cel mai recurent dintre ele pare a fi neglijat: oglindirea, sub forma reflectării și a juxtapunerii. Discursul vizual secvențial nu este nici pe departe original, însă tocmai acest efect stilistic îi oferă lui Saudek șansa evadării din contemporaneitate, pentru a se întoarce în timp, în a doua jumătate a secolului 19, când fotografia presupunea experimentul dublu, tehnic și estetic. Este perioada în care maestrul imaginilor secvențiale, Eadweard Muybridge, capta mișcarea nudurilor masculine și feminine³, ori cea a diferitelor animale⁴. Însă Jan Saudek nu urmărește anatomia cinematică a ființelor, ci alături, uneori pe orizontală alteori pe verticală, ipostaze sau etape diferite din viața persoanelor aflate în proximitatea sa. Departe de orice scop științific, tema investigațiilor sale fotografice este, în mod cert, carnalitatea; un erotism poate histrionic desuet, dar sincer pătimaș.

*Purgatoriu nr.2 (Purgatory nr. 2)*⁵ reprezintă un exemplu elocvent în acest sens. Aici, Jan Saudek își susține, respectiv își îmbrățișează iubita în două fotografii întoarse pe verticală, așezate ulterior simetric în oglindă. Rezultatul este imaginea dinamică a unei senzualități exacerbate, ce sfidează orice constrângeri gravitaționale. Pe marginea lucrării, autorul specifică titlul și data finalizării: 4 ianuarie 1888. Anul propriu-zis al realizării fotografiei este 1987, deci 99 de ani mai târziu. Diferența de un secol este firească, atâta timp cât fotograficul consideră că spiritul său aparține acelor vremuri. Multe dintre lucrări sunt inscripționate cu asemenea antedatări, obicei ce nu poate fi pus decât pe seama spiritului său ludic. Tema vizuală a *Purgatoriului nr. 2* se regăsește aproape identic în *Purgatoriului*

² Ian McKay, Interview: Jan Saudek – Consuming Pleasures, Rev. ArtNorth Magazine, 4 martie 2019. <https://artnorth-magazine.com/news/2019/3/4/consuming-pleasures-the-art-and-life-of-jan-saudek>, accesat la data de 09.05.2021.

³ Fotograficul american de origine engleză, Eadweard J. Muybridge (1830–1904), este cunoscut pentru dezvoltarea tehnicii de captură a imaginii cu aparate de fotografiat multiple, ce înregistrează mișcarea și apoi o prezintă sub formă animată, cu un aparat inventat de el însuși, zoopraxiscopul, înaintea inventării aparatelor de filmat.

Eadweard Muybridge, *The Human Figure in Motion*, London: Chapman & Hall, 1907. https://monoskop.org/images/6/62/Muybridge_Eadweard_The_Human_Figure_in_Motion_1907.pdf, accesat la data de 09.05.2021.

⁴ Eadweard Muybridge, *Animal Locomotion*, Dover Publications, New York, 1957. https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=_ETCAGAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=animal+locomotion+muybridge+pdf&ots=UpJSFGaZH_&sig=dZG4Vi41sKX2vbq7Q2MtFxCFOA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, accesat la data de 09.05.2021.

⁵ https://www.kollerauktion.ch/en/334535-0001-1189-JAN-SAUDEK-_1935_-__352_-__Pu-1189_472926.html, accesat la data de 09.05.2021.

nr. 351 (*Purgatory nr. 351*)⁶ și în *Purgatoriu (Purgatory)*⁷, în cea din urmă simetrie pasională riscând opoziția publică din cauza sugerării relației sexuale cu un minor.

Utilizarea fotomodelilor minore i-a adus multe critici de-a lungul anilor, și pe bună dreptate, deoarece nuditatea copiilor se dovedește a fi un subiect suspect de frecvent în fotografiile sale: *Fără nume (Bez názvu)*⁸, *Sora mea mai mare (The big sister of mine)*⁹, *Sora mai mare (Big Sister)*¹⁰, *Cartea, nr. 846 (The book, no. 846)*¹¹, *Mame și fiice (Mothers and Daughters)*¹², *Femininitate III (Womanhood III)*¹³, *Patrick*¹⁴, *Doar încă una (Just one more)*¹⁵, *Fără titlu (Untitled)*¹⁶, *Fată foarte tânără (Naakt jong meisje)*¹⁷, *Mănuși din dantelă (Lacy Gloves)*¹⁸, *Nud culcat cu coroană de flori (Reclining nude with coronet of flowers)*¹⁹, *Ploaie și foc (Rain & Fire)*²⁰ ș.a. În plus, ipostazele acestora sunt, fără excepție, încărcate de un sexualism mai mult sau mai puțin timid. Este și cazul celor patru lucrări *Spune-mi, oglindă (Tell me, Mirror)*, trei realizate în 1978^{21,22,23},

⁶ <http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/the-purgatory-nr-351-CEKhWkiU2gvETfQkVY98vg2>, accesat la data de 09.05.2021.

⁷ <https://arthur.io/art/jan-saudek/purgatory>, accesat la data de 09.05.2021.

⁸ <http://www.artnet.fr/artistes/jan-saudek/bez-n%C3%A1zvU-pLrmacoXSTBH5J06T2bBIw2>, accesat la data de 09.05.2021.

⁹ <https://www.invaluable.com/auction-lot/jan-saudek-ne-en-1935-that-big-sister-of-mine-199-413-c-9204d36862>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁰ <https://www.mutualart.com/Artwork/Big-Sister/1EBF431165FFEDB9>, accesat la data de 09.05.2021.

¹¹ <http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/the-book-no846-trFJ5yGsvfC1G-iiYJlhXQ2>, accesat la data de 09.05.2021.

¹² http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/mothers-and-daughters-i_r442FYsj7-WKCwjnzXMg2, accesat la data de 09.05.2021.

¹³ <https://www.mocp.org/detail.php?t=objects&type=browse&f=maker&s=Saudek%2C+Jan&record=56>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁴ <https://www.mocp.org/detail.php?t=objects&type=browse&f=maker&s=Saudek%2C+Jan&record=23>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁵ <https://www.artunlimitedshop.co.uk/f2086-j-saudek-just-one-more-card.html>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁶ <https://www.artunlimitedshop.co.uk/f2085-j-saudek-untitled-card.html>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁷ <https://www.artunlimitedshop.co.uk/f1683-saudek-naakt-jong-meisje-card.html>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁸ <https://www.artmozaika.eu/en/aukce/5-vanocni-aukce/17650-lacy-gloves-1992/>, accesat la data de 09.05.2021.

¹⁹ <https://www.simonis-buunk.com/artwork/jan-saudek-painting-reclining-nude-with-coronet-of-flowers/17298/>, accesat la data de 09.05.2021.

²⁰ https://www.1stdibs.com/furniture/wall-decorations/photography/jan-saudek-czech-photographer-rain-fire/id-f_18814722/, accesat la data de 09.05.2021.

²¹ https://www.reddit.com/r/saudek/comments/983zbd/tell_me_mirror_by_jan_saudek_1978/, accesat la data de 09.05.2021.

²² <https://www.galerieart.cz/vystavy/galerie/jan-saudek-5/566/?kategorie=2058>, accesat la data de 09.05.2021.

²³ <https://www.wykop.pl/wpis/44091697/jan-saudek-tell-me-mirror-1978-pokaz-spoiler/>, accesat la data de 09.05.2021.

ultima în 1992²⁴, toate înfățișând fete la vârsta pubertății, ce își satisfac curiozitatea prin oglindirea zonei vaginale. Nu este nimic întâmplător în această căutare a identității genitale, atâta timp cât însuși creatorul iubește înflăcărat nenumărate femei pentru a-și descoperi virilitatea în oglinda fotografiilor sale.

Așadar, motivul oglinirii este utilizat atât ca tehnică, prin redarea fotografică ori prin juxtapunerea simetrică a imaginilor, cât și ca temă vizuală, pentru că fetele nude se admiră în oglinjoare cochete și în alte opere cum sunt *Evita cu oglindă* (*Evita with Mirror*)²⁵, *Fata pe care am iubit-o* (*The Girl I loved*)²⁶ ș.a.

Oglinda, ca accesoriu al fotomodelului, este un bun pretext pentru ca voyerismul privitorului să fie potențat de narcisismul celui privit. Replicarea nelimitată a tandemului privitor-privit augmentează mesajul erotic prin destăinuirea publică a unui curiozități cât se poate de intime. Nudul este reflectat atât în fotografie, ca obiect erotic, cât și în oglindă, ca subiect sexual. Oglinda confirmă dorința fotomodelului de a se arăta gol într-un gest de autoadmirație; din moment ce pozează complet dezbrăcat, exhibiționismul său nu reprezintă neapărat preludiul unui act sexual propriu-zis, ci urmărește consumarea intangibilă a imaginii de către un public cât mai numeros.

Jocul oglinirii ar fi putut avea conotații reflexive inverse, îndreptate spre privitor, cum sunt experiențele provocatoare ale Violetei Bubelytė. Artista lituaniană se pozează la fel, complet dezbrăcată, dar își îndreaptă oglinda spre privitor, astfel încât transformă obiectul observat în subiectul care ne vorbește.²⁷

Întoarcerea în timp a lui Jan Saudek nu este întâmplătoare. El caută atmosfera de budoar specifică fotografiilor erotice din a doua jumătate a secolului 19 și început al secolului 20, când fetele pozau goale pentru a fi purtate în buzunarele bărbaților sub formă de carte poștală.²⁸ Motivele efectului stilistic temporal sunt cel puțin două:

- Unul dintre ele se referă la perioada în care Charles Baudelaire sesiza diferența estetică dintre reprezentarea ideal-artistică și cea real-fotografică a nudului feminin, plasând anatema pe detaliile obscene oferite de cea din urmă. Istoria artelor vizuale arată că Baudelaire nu a avut dreptate: capodopera lui Gustav Courbet, *Originea Lumii* (1866) este inspirată, în mod vădit, de stereoscopia lui Auguste Belloc realizată între anii 1850 și 1860.²⁹ Unghiul, încadrarea, eclerajul, toate elementele compoziționale ce evidențiază perspectiva aproape ginecologică asupra vaginului coincid fără echivoc. Influențele reciproce dintre pictură și

²⁴ http://www.frida.foundation/index/index.php?option=com_igallery&view=igcategory&id=46&Itemid=34&lang=en, accesat la data de 09.05.2021.

²⁵ https://www.reddit.com/r/saudelobaes/comments/983zbd/tell_me_mirror_by_jan_saudek_1978/, accesat la data de 09.05.2021.

²⁶ <https://artist-collector.com/en/artists/4312-jan-saudek.html>, accesat la data de 09.05.2021.

²⁷ Monika Krikštopaitytė, *The Nude That Looks Back: Self-Images by Violeta Bubelytė*, Rev. Photography and Culture, Vol.13, March 2020, Taylor & Francis Group, New York, p.12.

²⁸ Jennifer (Zivolich) Emery, *The Nude. Conceptual approaches to fine art photography*, Amherst Media, Buffalo, New York, 2017, p.96.

²⁹ Raisa Rexer, *Baudelaire's bodies, or redressing the wrongs of nude photography*, Rev. Word & Image, Taylor & Francis Group, New York, 2019, pp.132-133.

fotografie sunt evidente. Creația lui Jan Saudek le aduce laolaltă. Fotografiile alb-negru sunt colorate manual de artistul ceh, aidoma daguerrotipiilor acelor vremuri. Rezultatul oferă spectacolul interferenței dintre nudul obiectiv al unei identități personale și colorarea subiectivă a detaliilor într-un stil specific secolului 19.

- Altă cauză constă în subiectele sale predilecte subsumate genului luxurios. Erotismul fotografiilor lui Saudek este explicit. Formele nudurilor feminine corpolente abundă într-o lume în care autorul apare ca martor aflat dincolo și dincoace de camera fotografică. El este singurul bărbat care are acces la darurile voluptuoase. Jan Saudek se arată gol în mijlocul femeilor, interacționează cu ele, autogratificându-se astfel cu frumusețile acestei lumi. „Îmi place să fiu acolo pentru că este povestea vieții mele, nu pentru că aș fi chipeș”, declară el într-un interviu acordat în anul 2000, lui Mark Soosaar, pentru Muzeul Artei Noi din Estonia³⁰. „Oamenii spun că viața este scurtă și amară, iar eu spun că este lungă și dulce. Acesta este mesajul meu, asta este ceea ce vreau să spun lumii și mie însumi.”³¹ În cadrul aceluiași interviu, Saudek prezintă reporterului lucrări reprezentative. Fotografiile secvențiale *Sfânta Rusie (Holy Russia)* și *Muzicanții (The Musicians)* ni-l înfățișează pe autor alături de o prostituată obeză, care a studiat la Kiev, respectiv alături de patru muzicante. În varianta inițială, personajele sunt îmbrăcate în ținută de epocă, „așa cum par în fața lumii”³², iar în varianta ulterioară, ele sunt despuiate, „așa cum sunt în realitate”³³. Când reporterul întreabă de modul în care au fost realizate aceste imagini ce îl includ pe el, Saudek pronunță cuvântul cheie „autoexpunere”³⁴. Autorul ceh se referă, deopotrivă, la propria sa fotografiere și la expunerea sa publică. Autoportretizarea și exhibiționismul lui Saudek sunt în oglindă. El vrea să fie martor la frumusețea lumii din care face parte. „Cred că noi toți suntem frumoși, și vreau să demonstrez acest fapt, să arăt asta publicului, și reușesc... Vreau să arăt publicului că frumusețea este aproape peste tot.”³⁵ Iar întoarcerea la perioada de pionierat a fotografiei îi permite tot acest joc pervers de alăturare antitetică a persoanelor. Fotomodelele apar când îmbrăcate într-o ținută sofisticată, când total dezbrăcate, dar exact în aceeași atitudine rigidă specifică pozării. Detaliile uneori morbide ale frumuseților lui Saudek sunt justificate astfel de pornografia promovată de cele mai vechi daguerrotipii. Indiferent că erau destinate studiului anatomic sau libidoului, primele fotografii cu oameni dezbrăcați au dovedit un efect erotic mult mai puternic decât nudurile pictate, privitorul fiind conștient de faptul că admira o anumită persoană reală, în pielea goală, și nu o figură ideală, generică, expusă într-un muzeu oarecare.³⁶

Din cele două motive identificate anterior rezultă nevoia acută a fotografului

³⁰ <https://vimeo.com/402630813>, 06:45, accesat la data de 09.05.2021.

³¹ *Ibidem*, 11:00.

³² *Ibidem*, 06:17.

³³ *Ibidem*, 06:20.

³⁴ *Ibidem*, 06:33.

³⁵ *Ibidem*, 04:30-04:30.

³⁶ Eugene Mirabelli, *Looking and Not Looking: Pornographic and Nude Photography*, Rev. *Grand Street*, Vol. 5, No. 1 (Autumn, 1985), Grand Street Publications, New York, p.201.

ceh de a fi ambiguu, misterios, imposibil de datat. Imaginile sale nu se scaldă în lumină nici la propriu, nici la figurat. Jocul oglinzirilor nu reflectă realități obiective, ci fantasmele concupiscente ale unui artist în încercarea sa de a extinde limitele frumuseții. Prin urmare, clarobscurul propus de Jan Saudek excede limitele tehnico-estetice și cuprinde inclusiv etica sa fotografică.

Fotografia lui Saudek este autobiografică într-un mod în care puțini fotografi mai sunt astăzi autobiografici, întrucât creează o aură estetizantă în jurul său, a sexualității, a pasiunilor și a dorințelor sale cele mai intime. Deși nu sunt concepute ca tandem vizual, lucrările *Sfântul* (*The Saint*)³⁷ și *Peșitoarea* (*The Matchmaker*)³⁸ se află într-o oglindire ostentativ erotică. În ambele imagini, aceeași fată blondă stă așezată pe spate, goală, cu picioarele îndepărtate frontal spre camera de fotografiat, astfel încât detaliul genital să fie vexant de evident și orice taină sexuală să fie neantizată de lumina abundentă. Ea s-a abandonat în această postură fără niciun gest de opunere sau de pudoare. Din penumbră, când „sfântul”, când „peșitoarea” au grijă ca fata să rămână cu picioarele larg desfăcute spre privitor, ca și când oferta lascivă ar trebui verificată pe loc aidoma produselor din piață. Impactul unor asemenea evidențe sexuale, reduse parcă intenționat la absurd, este egalat poate doar de lucrări precum *Lecția de dans* (*Dancing lesson*)³⁹ și *Doamnă din lojă* (*Lady in Theatre Box*)⁴⁰, unde picioarele nudurilor sunt desfăcute la fel de frontal, dar până la contorsionare, sau de fotografia *O iubire* (*A love*)⁴¹, unde mâna masculină zăbovește adânc în vagin, spre oripilarea definitivă a publicului.

De unde provine toată această violență vizuală în creația lui Saudek? De ce are nevoie de perplexitatea privitorului? De ce este erotismul său împins până la grotesc? Sunt întrebări ce își pot găsi răspunsul în biografia sa impetuoasă.

În 1935, fratele său geamăn, Karel, s-a născut primul, apoi a apărut și el în mod cu totul neprevăzută, motiv pentru care a rămas mereu al doilea fiu.⁴² O posibilă explicație și totodată o premisă a paradigmei fotografice ulterioare: micuțul Jan Saudek și-a petrecut primii ani în oglinda vie, dar răsturnată a fratelui său geamăn.

O altă posibilă sursă a violenței sale vizuale o constituie ororile vieții. În timpul războiului și în anii imediat următori, băiețelul a văzut cu siguranță brutalitatea și atrocitatea. Cea mai mare parte a familiei Saudek, dinspre tatăl său evreu, a fost ucisă în lagărul de concentrare Theresienstadt, în timp ce frații gemeni au făcut tot posibilul pentru a supraviețui într-un lagăr de lucru de la granița poloneză. Locul în care au fost repartizați cei doi le-a marcat copilăria cu nenumărate acte de cruzime, iar mai târziu, a urmat răzbunarea altor cehi, care a însemnat o nouă serie

³⁷ <https://www.mutualart.com/Artwork/The-Saint/7A3499705FD83029>, accesat la data de 09.05.2021.

³⁸ https://www.auction.fr/_en/lot/jan-saudek-1935-the-matchmaker-signed-in-black-pen-jan-saudek-lower-right-16890081, accesat la data de 09.05.2021.

³⁹ <https://www.dorotheum.com/en/l/2679505/>, accesat la data de 09.05.2021

⁴⁰ http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/surreal-inszenierten-aktfotografien-ucTb0V-398A0_xGspO_H4w2, accesat la data de 09.05.2021.

⁴¹ <https://www.dorotheum.com/en/l/1715644/>, accesat la data de 09.05.2021.

⁴² Jan Saudek, *op. cit.*, p.5.

de violențe în viața lor. „În 1943, l-am văzut pe iubitul meu tată bătut pe stradă de băieți cehi, pentru steaua lui David pe care a fost nevoit s-o poarte, și nu-l voi uita niciodată. Desigur, și eu am fost bătut de multe ori - dar este oribil să vezi cum tatăl tău este plesnit și lovit cu picioarele, nevinovat și slab, vulnerabil și incapabil să riposteze.”⁴³

Probabil din acest motiv, Saudek nu a fost la fel de activ politic precum alți artiști dintr-o țară renumită cândva pentru activismul elitei sale culturale. „Când a căzut regimul comunist, oamenii din Piața Wenceslaw din Praga au ieșit în forță, dar cu câteva decenii în urmă, aceiași oameni au jurat fidelitatea față de Stalin, după ce în 1942, au ridicat brațele în salut nazist.”⁴⁴

Devine evident faptul că realitățile istorice trăite nemijlocit i se înfățișează lui Jan Saudek inversate în oglinda dintre conștient și subconștient. El încearcă să folosească impactul cu nuditatea ca un mijloc propriu de a șterge amintirile abisurilor umane; caută erotismul cathartic, eliberator, și contrapune morții inevitabile plăcerea efemeră a cărnii. Cu siguranță nu ar fi primul artist care alătură sexul și moartea în munca sa, cum, de asemenea, nu este nici singura persoană care încearcă să calmeze traumele trecutului cu plăcerile imediate. Când reporterul sugerează că aceasta ar putea fi explicația, Saudek se gândește o clipă și apoi șoptește ca și când ar mărturisi: „Cred că dragostea fizică mă atrage ... dar ai dreptate ... relațiile sexuale îți amintesc puternic de moarte.”⁴⁵

Simetriile distorsionate sunt resimțite de fotograf în textura corpului și în emoție, în trecut și în prezent, față de familie și de societate. Chiar și identitățile, fie ele personale sau genitale, sunt tratată sub semnul relativității prin cel mai frecvent motiv grafic întâlnit la Saudek - cartea de joc. De data aceasta pe verticală, reflectarea prezintă personajele într-o multitudine de bivalențe, una mai surprinzătoare decât cealaltă: Ida este când „damă”, când „juvete”, în *Ida ca o carte de joc*, (*Ida as a play card*) nr. 346⁴⁶ și nr. 373⁴⁷, Saudek însuși își admiră aparatul de fotografiat când îmbrăcat, când dezbrăcat, în *Cartea nr. 343, Matsuda (Card no. 343, Matsuda)*⁴⁸, sau este când băiat gol, când adult, în *Autoportret (Self-portrait)*⁴⁹, nudul feminin este când suplu ca „damă de caro”, când însărcinat ca „damă de cupă”, în *Cartea V, (Card V)*⁵⁰, femeia blondă este când prostituată dezbrăcată, când soldat îmbrăcat în uniformă, în *Model print*⁵¹, și exemplele pot continua.

⁴³ Ian McKay, *op. cit.*

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ <http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/playcard-ida-nr-346-NilEh5eVvJsip4Pz1FE-pA2>, accesat la data de 09.05.2021.

⁴⁷ <http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/ida-as-a-play-card-373-349hSohnfWG6BdJ0pa1HhA2>, accesat la data de 09.05.2021.

⁴⁸ http://www.gallery.cz/cgi-bin/hynekol/aps.sh?VSS_SERV=gobraz&galpre=10256&language=en#, accesat la data de 09.05.2021.

⁴⁹ <http://www.artnet.com/artists/jan-saudek/self-portrait-JTawqSFlhPjrc7tWlb3ZQ2>, accesat la data de 09.05.2021.

⁵⁰ <https://www.mocp.org/detail.php?t=objects&type=browse&f=maker&s=Saudek%2C+Jan&record=11>, accesat la data de 09.05.2021.

⁵¹ http://www.artnet.de/k%C3%BCnstler/jan-saudek/model-print-DFrnOaDW_vamGmsWHbuqIg2, accesat la data de 09.05.2021.

Faptul că femeile reprezintă elementul covârșitor în viața lui Saudek, devine evident prin lucrări duble precum *Nunta nr. 1 (The Wedding nr. 1)*, unde cuplul mire-mireasă apare îmbrăcat, apoi despuat, dovedindu-se a fi feminin 100%. În plus, perechea fotografică *Nunta #401 (The Wedding #401)*, ce aduce laolaltă toți nuntașii, stupefiază prin supralicitarea aceluiași adevăr dezbrăcat de aparențe: toate cele 15 persoane reprezintă sexul frumos, de la firavele minore la supraponderalele doamne trecute de prima tinerețe.

Dintr-un registru feminist similar face parte și lucrarea *Cu soția și iubita mea fiică (With my Wife and My Beloved Daughter)*⁵², care îl înfățișează pe artist nud, între cele două persoane dragi, ca și cum el ar reprezenta reflexia lor familială. Obiectificarea de sine este evidentă prin același efect antitetic îmbrăcat-dezbrăcat; se recunoaște a fi un obiect sexual uscat și vulnerabil în mâinile celor două femei trușe. În consecință, este „consumat” lejer, la o cafea și o țigară. Nici în imaginea geamănă, conotația prezenței sale nu se schimbă, deși aici el poartă haine de epocă, în timp ce soția și fiica își leapădă veșmintele de dragul său⁵³.

În dubla fotografie *Cu a treia fiică din a doua căsătorie (With 3rd Daughter from 2nd Marriage)*, simetria se echilibrează într-o manieră analoagă. În stânga, el pozează nud, cu ea alături, îmbrăcată, iar în dreapta, situația se arată viceversa.

Dar oglinda vieții și operei lui Saudek nu avea să fie nici vreuna dintre soții, nici vreunul dintre copii, ci una dintre admiratoarele, Sára Smesna, care s-a îndrăgostit de creațiile sale și, finalmente, de el, în anul 1991. Ea tocmai absolvise Universitatea de Economie din Praga la vârsta de 24 de ani, când el avea 56 de ani. Din acel moment, viețile celor doi se îngemănează profund întrucât Sára îi devine pe rând iubită, muză, asistentă de studio, manager artistic, apoi soție a băiatului său, Samuel, și mamă a celor patru copii ai lor. Pentru următorii 20 de ani, Sára este „mâna sa dreaptă”, iar „maestrul Jan” o inițiază în fotografie.⁵⁴

Direct sau indirect, Sára Saudková reflectă influența lui Jan Saudek prin întreaga ei creație și procreație. Fotografiile semnate de ea sunt o dovadă incontestabilă a influențelor maestrului, pe de-o parte, dar și a personalității puternice pe care Sára a dovedit-o de-a lungul anilor, pe de altă parte. Singură, în *Sarah*⁵⁵, alături de soțul ei, Samuel, în *Statui (Statues)*,⁵⁶ sau alături de copii *Pelerini 3 (Pilgrims 3)*⁵⁷ și *Pelerini 4 (Pilgrims 4)*⁵⁸, autoportretele ei sunt nuduri,

⁵² https://www.1stdibs.com/furniture/wall-decorations/photography/jan-saudek-czech-photographer-my-wife-my-beloved-daughter/id_f_17174682/, accesat la data de 09.05.2021.

⁵³ <http://kimbertrancanut.blogspot.com/2016/03/>, imaginea 2 din 6, accesat la data de 09.05.2021.

⁵⁴ <https://culturaldevelopmentconsulting.com/2011/08/20/jan-saudek-and-sara-saudkova/>, accesat la data de 09.05.2021.

⁵⁵ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=2001-2005&typ=f&l=0&f=810>, accesat la data de 09.05.2021.

⁵⁶ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=1996-2000&typ=f&l=0&f=496>, accesat la data de 09.05.2021.

⁵⁷ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=2006-2010&typ=f&l=0&f=766>, accesat la data de 09.05.2021.

⁵⁸ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=2006-2010&typ=f&l=0&f=765>, accesat la data de 09.05.2021.

fără excepție și fără nicio urmă de inhibiție.

În *Sarah & Sarah I* și *Sarah & Sarah II*, regăsim motivul secvențial recurent în creația lui Jan Saudek, doar că aici acesta este dedicat maternității. Prima fotografie o prezintă pe Sára Saudková însărcinată, lungită goală pe covoarele ce amintesc de vechea ambianță, iar a doua lucrare o redă într-o postură identică, alăptând nou-născutul.

Secvențială sau nu, maternitatea nudă este mult mai prezentă în creația Sărei decât în cea a maestrului, atmosfera fiind cotidiană, lipsită de aura „epocii Saudek”. În tripticul *Nikolka I*⁵⁹, *Nikolka II*⁶⁰, *Nikolka III*⁶¹ se disting cele trei faze ale procreației – relația erotică, starea de sarcină și purtarea pruncului –, pe un fundal gol, cu o vigneta prezentă în mai toate fotografiile Sărei. Involuntar, ucenica dă astfel replica marelui artist, care finaliza, cu puțini ani în urmă, tripticul *20 zeci de ani din viața Margitei (20 Years in the Life of Margit)*⁶². Mesajul este aici dramatic. Margita fumează cu mâna dreaptă și poartă o păpușă în mâna stângă, în toate cele trei cadre. În prima fotografie, este la vârsta pubertății și își dezgolește mijlocul, mimând astfel prematur cunoașterea tainelor seducției. În a doua fotografie, Margita apare cu aceeași ținută, după zece ani, dar renunțând complet la pudoare. Nu din motive de seducție, ci, dimpotrivă, pentru a șoca privitorul cu zona ei pubiană.

Mărimea cicatricei abdominale și prezența constantă a păpușii sugerează o posibilă histerectomie. Ultima imagine o înfățișează după alți zece ani, exact în aceeași ipostază, de data aceasta resemnată și obeză. Nimic din bucuria iubirii și triumful vieții atât de prezente în tripticul Sărei.

În ciuda obsesiei sale pentru tema erotismului ostentativ, Jan Saudek nu poate evita mesajul melancolic subconștient, ce l-a urmărit întreaga viață. Fundalul fotografiilor este impregnat de toată această tristețe ontică, prin omniprezența textură a unui perete sordid. Sunt zidurile pivniței în care a improvizat primul său studio fotografic. Cum a ajuns aici?

La mijlocul anilor 1960, a călătorit în SUA, unde a fost încurajat de curatorul Hugh Edwards să continue fotografierea, dar abia după ce s-a întors în țară, circumstanțele politice care au urmat „primăverii de la Praga” l-au obligat să lucreze într-un demisol cu o fereastră mică și cu pereți vechi, afectați de igrasie. Aici a prins formă o *camera obscura* stranie, în interiorul căreia lumina obiectivă și cea subiectivă au proiectat miraculoase fantasme erotice ale unui nesăbuit artist exhibiționist.

Povestea oficială este că activitatea sa clandestină din studio a fost, în mare măsură, esențială pentru a evita atenția poliției secrete, care era hotărâtă să-l expună

⁵⁹ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=2006-2010&typ=f&l=0&f=694>, accesat la data de 09.05.2021.

⁶⁰ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=2006-2010&typ=f&l=0&f=695>, accesat la data de 09.05.2021.

⁶¹ <https://www.saudek.com/en/sara/fotografie.html?r=2006-2010&typ=f&l=0&f=696>, accesat la data de 09.05.2021.

⁶² <https://www.artcurial.com/en/lot-jan-saudek-ne-en-1935-20-years-life-margit-2002-tirage-photographique-peint-la-main-1899-204>, accesat la data de 09.05.2021.

ca pornograf, homosexual, ce întreținea relații sexuale cu minori chiar și – bineînțeles – că era dușman al statului. Cealaltă versiune este mai puțin scandalosă, deși la fel de „nefericită”: la întoarcerea din SUA, s-a întors la o căsătorie eșuată și la copiii care nu l-au recunoscut, o viață în ruine cu perspectiva unei munci grele într-o fabrică. După ce a divorțat în 1972, Jan Saudek și-a descoperit faimosul „perete”, pe care l-a folosit apoi ca fundal pentru cele mai multe dintre celebrele sale poze. El a devenit recunoscut pe scară largă în lumea occidentală, și în 1984 autoritățile oficiale i-au permis, în cele din urmă, să devină „artist profesionist”, ceea ce însemna că își putea trăi viața oficial fotografiând.⁶³

Oricare ar fi adevărul, ambele versiuni sunt mai mult sau mai puțin corecte. De fapt, el rezumă următoarele: „Pentru o lungă perioadă de timp, am trăit în Cehoslovacia într-un fel de închisoare, în spatele aceluia imens zid care era Cortina de Fier - nu ni s-a permis să fim liberi. Dar există și un alt perete în interiorul multora dintre noi, și în mine în special. Închisoarea anxietăților, a temerilor și tabuurilor mele.”⁶⁴

Există o trăsătură comună izbitoare a poveștilor despre Saudek din acele vremuri, ce se referă la starea avansată de paranoia la care l-au adus experiențele sale, ajutată de ceea ce el consideră în mod constant ca fiind invidia altor artiști și fotografi, precum și mânia opiniei publice. Erau vremuri urâte, în mod evident, deși au dat naștere acelor teme-cheie ale inocenței, trădării și libertății personale, care sunt astăzi celebrate în opera sa de toți admiratorii.⁶⁵

În locul unor concluzii firești, se dublează, ca în imaginea unei cărți de joc, întrebarea inițială: cine este Jan Saudek?

Nu doar unii critici îl acuză de kitsch, de la efectele fotografice la nuanțarea manuală și la tratarea cu acuarele a propriilor printuri, din anii 1970 și '80, în care el însuși apare atât de frecvent și atât de gol. Chiar Saudek recunoaște: „Kitsch este cuvântul potrivit. Pot să accept.”⁶⁶ Așadar, fotografii ceh este conștient de faptul că acest kitsch reprezintă crucea pe care a trebuit să o poarte întotdeauna. Mai mult, atunci când reporterul îl întreabă dacă este un intelectual, el răspunde răspicat: „Nu! Jan Saudek este un primitiv!”⁶⁷, iar când este întrebat dacă îi place lumina, maestrul exhibiționist neagă vehement: „Urâsc lumina pentru că sunt urât, bătrân și urât, ceea ce reprezintă o combinație foarte rea.”⁶⁸

Concluzii

Jan Saudek a rămas captiv de loial studioului din demisolul sordid, ce a reprezentat totodată camera (introspectiv) obscură pentru întreaga sa creație. Dramatismul trecutului său recent și obiectiv a fost sublimat în erotismul opulent al unor fotografii dintr-un secol 19 îndepărtat și subiectiv. Prețul experimentului

⁶³ <https://www.photographize.co/articles/jansaudek/>, accesat la data de 09.05.2021.

⁶⁴ Ian McKay, *op. cit.*

⁶⁵ *Ibidem.*

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ *Ibidem.*

⁶⁸ <https://vimeo.com/402630813>, 00:32, accesat la data de 09.05.2021

pare inacceptabil: kitschul, pornografia, pedofilia, exhibiționismul primitiv și voyerismul grotesc. Asemenea stigmat ar fi pus sub semnul întrebării sau chiar ar fi năruit destinul multor artiști, însă efectul în cazul fotografului ceh este invers. Sinceritatea autocritică a maestrului se dovedește a fi dezarmantă, în cele din urmă, atunci când mărturisește că nu se poate opri din acest exercițiu, deși unii critici neagă categoric valoarea artistică a lucrărilor expuse. Mai mult, el admite senin că rezultatul trudei sale nu este artă, dar știe, în schimb, că este expresia intimă și necenzurată a oamenilor pe care i-a cunoscut, i-a iubit și i-a respectat de-a lungul vieții, cu toată smerenia de care este capabil. Pe de altă parte, provocările sale fotografice se oglindesc elogios în evaluarea altor critici contemporani: Jan Saudek primește în 1990, *Ordinul Artelor și Literelor (Chevalier des Arts et des Lettres)*, una dintre cele mai înalte onoruri din Franța, ca recunoaștere a serviciului său pentru cultură, iar 16 ani mai târziu, este distins cu *Artis Bohemiae Amicis* de Ministerul Culturii din Cehia.

Bibliografie / Bibliography:

Emery (Zivolich), Jennifer, *The Nude. Conceptual approaches to fine art photography*, Amherst Media, Buffalo, New York, 2017.

Krikštopaitytė, Monika, *The Nude That Looks Back: Self-Images by Violeta Bubelytė*, *Rev. Photography and Culture*, Vol.13, March 2020, Taylor & Francis Group, New York.

McKay, Ian, Interview: *Jan Saudek – Consuming Pleasures*, *Rev. ArtNorth Magazine*, 4 martie 2019.

<https://artnorth-magazine.com/news/2019/3/4/consuming-pleasures-the-art-and-life-of-jan-saudek>

Mirabelli, Eugene, *Looking and Not Looking: Pornographic and Nude Photography*, *Rev. Grand Street*, Vol. 5, No. 1 (Autumn, 1985), Grand Street Publications, New York.

Muybridge, Eadweard, *The Human Figure in Motion*, London: Chapman & Hall, 1907.

https://monoskop.org/images/6/62/Muybridge_Eadweard_The_Human_Figure_in_Motion_1907.pdf, accesat la data de 09.05.2021.

Muybridge, Eadweard, *Animal Locomotion*, Dover Publications, New York, 1957.

https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=_ETCAGAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=animal+locomotion+muybridge+pdf&ots=UpJSFGaZH_&sig=dZG4Vi41sKX2vbq7Q2MtFxfhCFOA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false, accesat la data de 09.05.2021.

Rexer, Raisa, *Baudelaire's bodies, or redressing the wrongs of nude photography*, *Rev. Word & Image*, Taylor & Francis Group, New York, 2019.

Saudek, Jan, *Jan Saudek. Photographs 1987-1997*, Benedikt Taschen Verlag, Köln, Lisboa, London, New York, Paris, Tokyo, 1997.

Webografie / Webography:

<https://www.artcurial.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://arthur.io>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://artist-collector.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.artmozaika.eu>, accesat la data de 09.05.2021.
<http://www.artnet.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<http://www.artnet.fr>, accesat la data de 09.05.2021.
<http://www.artnet.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.artunlimitedshop.co.uk>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.auction.fr>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://culturaldevelopmentconsulting.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.dorotheum.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<http://www Frida.foundation>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.galerieart.cz>, accesat la data de 09.05.2021.
<http://www.gallery.cz>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.invaluable.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<http://kimbertrancanut.blogspot.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.kollerauktionen.ch>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.mocp.org>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.mutualart.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.photographize.co>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.reddit.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.saudek.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.simonis-buunk.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.1stdibs.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://vimeo.com>, accesat la data de 09.05.2021.
<https://www.wykop.pl>, accesat la data de 09.05.2021.